

El «moro de foc» Salvador Palomar

«*Moro de foc* (Reus): nom que portava un periòdic satíric, significava falla, aparell de focs artificials.»

Diccionari Aguiló, 1915

Tot i que s'ha fet servir en altres indrets, la denominació *moro de foc* sembla que va arrelar força a la festa del Camp i el Priorat, al segle XIX. En l'actualitat, però, és fa servir ben poc.

El *Diccionari Català-Valencià-Balear* defineix *moro de foc* com «aparell pirotècnic consistent en una peça en forma de cap de moro, plena de carretilles, que, posada al cap d'amunt dels castells de focs artificials, engega les carretilles en totes direccions». La descripció de moltes festes ens confirma que *moro de foc* designa, efectivament, la culminació d'un castell de focs o l'esclat final pirotècnic, per exemple, de la crema del ninot del Carnestoltes. El moro de foc és, en definitiva, una apoteosi pirotècnica.

Un article publicat a *El Liberal de Reus*, el 1897, ens ho confirma:

«Cuando la industria de los fuegos de artificio no habia llegado al grado de adelanto que ha alcanzado en estos últimos tiempos, no por esto dejaba de causar poderoso encanto entre grandes y pequeños, en todas las fiestas populares, la quema de una castillo de fuegos artificiales

Nos concretaremos a reseñar en breves palabras una función pirotécnica de antaño: muchos cohetes sencillos, o sea sin luces, al final de su carrera por el espacio, pocos, muy contados, cohetes llamados reales por la mayor cantidad de pólvora que entraba en su confección y por algun efecto de luz, por cierto poco variado como digno remate de un artificio tan pomposamente calificado, algunas ruedas de escasa combinación, un surtidor modestísimo y una pieza final, un 'moro de foch' o sea una rueda con un monigote en forma de Moro en la cúspide y que esparcía cuando la mecha comunicaba el fuego al monigote una profusión de 'cohetes borrachos' en todas direcciones, produciendo una algazara, unas carreras y una animacion solo concebible en aquellos tiempos, que desgraciadamente ya pasaron, de gustos sencillos y expansiones casi infantiles. »

Les referències documentals són nombroses. Al 1829, la confraria de Sant Antoni de la Selva del Camp es gasta quasi 80 lliures «per lo moro de foch y rodar y carretillas y los vestits» [del ball de diables]. En un llistat de despeses de pirotècnia de 1833, conservat a l'Arxiu Municipal de Cambrils, consta «un moro de foch de 12 duros». També a la Selva del Camp, l'agost de 1850, esdispara un castell de focs «con su *moro de foch* que arrojaba cohetes en medio de los espectadores». I el llibre de la confraria del Roser d'Ulldemolins anota una festa en honor a sant Sebastià i sanrt Roc, el 1854, on «se feren fochs, carratilles y coets. rodas de fochs y un Moro de foch que ne donà mol». La solemnitat en honor de la Mare de Déu de Misericòrdia, a Reus, el 1876, acaba amb el «disparo de un castillo de fuegos artificiales y por separado el tradicional 'Moro de foch'». També a la festa major de Duesaigües, el 1880, «dando fin a los festejos el disparo de un grandioso castillo de furgos artificiales, finalizando con el tradicional 'moro de foch' habiéndose confiado éstos al aplaudido pirotécnico de esta ciudad [Reus] don José Murgadas (a) Escala». A les festes del barri de Santa Anna era «el acreditado pirotécnico, el cual finalizarà con las evoluciones del popular 'Moro de Foch' que obsequiarà a los espectadores con verdaderos torbellinos de cohetes y otros proyectiles».

A Riudoms, el 1883, s'anuncia que «A las nueve de la noche se disparará un tremendo *moro de foch* después del cual saldrán los *diablos* a hacer diabluras con su esencial elemento». A les Borges del Camp, el 8 de setembre de 1899, després d'un concert a la plaça de l'Església «no's triga gayre a sentir-se la senyal de que s'anava a aviar un 'moro de foch' que resulta espléndit». Aquell mateix any, a Riudoms, es disparà un castell de focs de l'Espinós que va sorprendre i agradar als espectadors.

«Acabat aquest, seguí la costum tan antiga y típica, lo nunci feu lo consabut pregó de que 'Qui no vulga pols que no vagi a l'era' comensant allavors uns verdader 'moro de foch', deixant anar deslligats cohets y carretillas en tan gros número que no semblava sinó que sortís foc de la terra, produhint una impressió indescriptible aquell esclat d'espurnas, aquell espetech aixordador de carretillas, aquella cridòria de gent que disfrutavan aquell espectacle, per lo que hi són tan aficionats y que no tenen ocasió de presenciarlo sinó de lluny a lluny, poguent assegurar que com lo que'ns ocupa no n'havíam presenciat pas cap a Riudoms de molts anys a aquesta part.»

Encara, el 1919, el programa de la festa major d'hivern de la mateixa població anuncia, per al 21 de gener, «A les nou, concert a la plassa del Castell i aviació d'un magnífic Moro de foc.» Són només algunes

mostres dels molts exemples que la documentació d'arxiu i hemeroteca ens aporta.

També a les Borges del Camp, es recorda que, quan les professions de Corpus, Capvuitada o de la Mare de Déu de la Riera, el 8 de setembre, entraven a l'església aviaven un moro de foc, un costum que no fa tants anys que ha desaparegut, segons em van explicar: «Era un escampall de pólvora al terra amb no massa trons, que encenia l'agutzil, tot just abans d'entrar al temple l'element venerat, la vustòdia o la Mare de Déu.

En els seus records de joventut –d'abans de 1835– Antoni de Bofarull ens parla, a Reus, de:

«La festa de la Mare de Déu del Carme, en que 'ls frares carmelitas o de Sant Johan feyan disparar, a la nit, devant del convent, no un castell, o un *hermós ramellet de fochs artificials*, que és la frase tècnica del dia [publica el 1880] sinó un terrible *moro de foch*, és a dir, tot lo que compren actualment un castell o ramellet, però tenint per coronament un verdader moro, és a dir, un ninot guarnit y tip de trons y carretillas, portant en sas entranyas un tro inmens que, al rebentar-se, rebentaba també en mil bossins al que no l'havia pogut pahir. Final de festa, quan això sucehia, que era de gran efecte... »

Una celebració que acabava quasi sempre amb un moro de foc era l'enterrament del Carnestoltes –o d'alguna de les seves parts, un costum molt reusenc– en que el mateix ninot del rei de la festa esdevenia contenidor de no pocs artificis pirotècnics que li asseguraven un final enlluernador. El 1887, per exemple, se celebra l'enterrament del dit del Carnestoltes, amb una manifestació de dol encapçalada pel foc de les carretilles, que acaba a la plaça dels Quarters «donde se disparo un fuego de artificio, denominado *Moro de foch*, del cual se despidieron infinidad de cohetes que en libertad recorrían la plaza, abriéndose paso entre el gentío que lo presenciaba» I afegeix el diari: «Terminó la diversión con el mayor orden», per si algú ho dubtava.

Perquè se suposa que el moro de foc havia de petar fort i escampar espurnes arreu. En cas contrari, esdevenia un «inofensivo 'moro de foch'» com qualifica el diari el del carnaval de 1905. El programa de 1919, el darrer gran carnaval reusenc d'abans de la Guerra Civil, també anuncia el corresponent moro de foc com a final de la cerimònia de l'enterrament.

L'expressió també s'emprà en el llenguatge popular en el mateix sentit figurat que avui encara fem servir «traca final», és a dir com a culminació d'un fet o d'una situació.

Publicat a La Teiera, el 16 de maig de 2013

<http://lateiera.wordpress.com/2013/05/16/el-moro-de-foc/>